

Красимира Алексова. *Дубитативът в съвременния български език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023. 430 с. ISBN: 9786197433685.

The review provides a critical analysis of the presented work. It comments on the significance of the chosen topic of the dubitative in the Bulgarian language in the field of linguistics and language typology. It traces the main substantive emphases of the text and comments on the author's achievements, among which is the demonstration that the dubitative is the most complex evidential with the highest degree of compositionality.

*Key words:* dubitative, system of evidentiality, Bulgarian, typology

Монографията *Дубитативът в съвременния български език* на Красимира Алексова е един солиден труд, в който авторката представя свой модел на евиденциала ‘дубитатив’ и го аргументира по убедителен начин.

Изборът на темата е мотивиран отлично чрез факта, че до момента на появата на тази монография не е имало цялостен труд, който да разглежда евиденциала ‘дубитатив’ в пълнота. Освен това категорията на евиденциалите е била обект на доста различни и често противоречиви трактовки по отношение на названието и статуса на самата категория, на броя членове в нея, на вътрешните взаимоотношения между членовете, на произхода на категорията, на отношението ѝ към останалите граматически категории. К. Алексова засяга всички тези въпроси и предлага решения през призмата на дубитатива. Особено ценен момент е полагането на българския дубитатив в типологически план – отчетени са езиковите специфики на дубитатива и са коригирани съпоставянията му с подобни или близки явления в други езици.

Трудът се състои от увод, четири глави и заключение.

В **Увода** на книгата си К. Алексова дефинира ясно и точно обекта, предмета и целта на своята разработка. Обект на работата е дубитативът в българския език. Предмет са: значението на дубитатива, неговите форми и употреби, включително от типологическа и прагматична гледна точка. Целта е да се разгледа обстойно явление-то от перспективата на граматиката, типологията и прагматиката. Използван е богат набор от различни методи, сред които анализ, функционално-прагматичен метод, статистически метод, сравнителен подход, структурно-семантичен подход и др. Важно е да се отбележи, че също така са използвани емпирични бази данни (корпусен метод) и анкети за верифициране на работните хипотези (анкетен метод). Наблюденията и изводите са илюстрирани подходящо чрез множество от таблици, графики и схеми.

**Първа глава** *Дубитативът, евиденциалността и модалността* изследва мястото на явления-то в рамките на категориите евиденциалност и модалност. В първата подчасть е направен подробен критически анализ на съществуващите класификации на евиденциалите, като изводът е един и същи – липсва единно мнение за инварианта

на евиденциалността и съответно липсва дубитативът, който не се вписва в разглежданите теоретични рамки. Другият спорен въпрос е отношението между евиденциалността и епистемичната модалност, която включва и ангажираността на говорещия към пропозицията. Разгледани са четири основни гледни точки: двете категории са независими една от друга; евиденциалността е част от модалността; двете категории се пресичат частично; те са подредни на тяхна обща категория *епистемност*. Втората подчаст разглежда мястото на дубитатива в рамките на двете горепосочени категории, но вече чрез подхода на семантичните карти (Haspelmath, 2003, Tatevosov, 2004). Авторката застъпва виждането, че българската евиденциална система е модална. Предлагат се следните названия на двата типа модалност (които отговарят съответно на модалност и евиденциалност): логическа епистемичност (презумптив) и натурална епистемичност (конклузив, ренаратив, дубитатив).

**Втора глава** *Семантиката на дубитатива* разглежда дубитатива като изразяващ съмнение и недоверие, оценка и емоция, както и неговите контекстни употреби, които са доста разнообразни. Без да отрича широкото разбиране за изразяване на съмнение, авторката приема тясното схващане, а именно – недоверие само към чуждото изказване, а не към собственото, което според нея е транспонирана употреба. Разгледани са теории на доверието, респективно на недоверието. Накратко е представен и проблемът за истинността. По-нататък в главата оценката е разглеждана като основа за появата на емотивността, която, от своя страна, е езиков израз на емоционалността.

Навсякъде са търсени отношенията между понятията – близост, изключване, припокриване и т.н. Според мен К. Алексова е дала основните проблемни посоки във философски и езиков план. Представени са и контекстните употреби на дубитатива. Авторката правилно отбелязва, че не могат да се изброят всички подобни употреби поради генеративната сила на езика. Важно е да се обърне внимание, че наистина е представен целият спектър от градуални употреби, вариращи от неекспресивната употреба до емоционално натовареното отношение. От моя гледна точка това са всъщност и езикови стратегии на говорещия. Авторката е набелязала и типологическите аспекти на явлението. Особено внимание се обръща на класификацията на Айхенвалд (Aikhenvald, 2004) и на мненията за съществуване на дубитатив в турския език. Основен въпрос е дали дубитативът се приема за самостоятелен евиденциал, или само като евиденциална стратегия. К. Алексова изразява несъгласие с позиционирането на българския дубитатив в опростена двучленна евиденциална категория от тип A1 или A2, когато всъщност тя е четиричленна. Освен това българският дубитатив не изразява общо съмнение, а недоверие към първично чуждо изказване. По-нататък се разглеждат мненията за дубитатива в българската евиденциална система. Установява се, че подобни публикации не са никак много. Обобщени са основните гледни точки за дубитатива, а именно: вариант на преизказната форма, преизказване на умозаключителните форми, самостоятелна субкатегория, несъщинска евиденциалност. Ясно е отграничено мнението на К. Алексова, която разглежда дубитатива като отделна субкатегория в рамките на 4-членната категория евиденциалност. Авторката приема позицията на Г. Герджиков (Gerdzhirov, 1984), че инвариантът се характеризира с признаците [+ преизказност] и [+ субективност]. Предпочетен е терминът *резервираност*. Обърнато е внимание и на перцепцията на евиденциалите по отношение на субективността и преизказността. За целта е направена анкета сред 171 студенти от хуманитарни специалности. Доказва се, че между евиденциалите има йерархия по

признака достоверност. В тази йерархия индикативът се възприема като най-достоверен, но отношенията между другите три евиденциала са по-сложни.

**Трета глава** *Формалната парадигма на дубитатива* представя както формите на тази субкатегория, така и съвпаденията с други форми, дефективността на парадигмата и др. Представени са и типологическите индекси на дубитатива. Авторката не приема посоката на образуване на дубитатива от формите на ренаратива с прибавяне на миналото свършено деятелно причастие на глагола *съм*, както е при Р. Ницолова (Nitsolova, 2008). Тя защитава тезата, че формите на дубитатива се образуват от конклузива чрез преизказване на спомагателния глагол (както е при Герджиков). Причините за това решение са, че по този начин се осигурява баланс между формата и семантиката на субкатегорията, т.е. тя се образува от субективна форма и после се добавя резервираността на говорещия към предаваната информация от друг източник. Аз лично се придържам към образуването на дубитатива от ренаратива (т.е. променя се несубективността в субективност, която е свързана с изразяването на съмнение към предаваната информация), но приемам убедителните аргументи и за гледната точка на авторката.

Ценно е разглеждането на вариативността на изразяване в рамките на субкатегорията. Доказва се, че формите с „нека да“ и „да“ не са част от субкатегорията, както и тези с „дано (да)“. Приносна е идеята, както и нейната детайлна разработка, че „вариантността в конклузивната и ренаративната парадигма“ е „източник на вариантността на дубитативните форми“ (с. 116). Разгледани са доста конкурентни варианти: в страдателен залог, по вариация на спомагателния глагол (*съм* и *бъда*), както и на комбинацията между тях; за 1 и 2 лице при отрицателен дубитатив за следходните времена. След това са разгледани бипартиципалните съвпадения и дефективността на формите.

Навсякъде К. Алексова подробно мотивира използването на езиковите термини в контекста на нейната разработка, което е много добра практика и трябва да се прави във всеки научен текст. Такива термини са например *синкретизъм*, *девиация*, *оказионализъм*; изброени са употребите на дубитатива във всяко време и са набелязани тенденциите в честотата на употребата – напр. дубитативът от сегашно време се среща по-често от изходното минало несвършено време. Обърнато е внимание на граматикализацията на дубитативните форми според теорията на Кр. Леман (Lehmann, 2002) в синтагматичен план: структурен обхват, кохезия, вариантност. Доказва се проникателността (макар и непроизволна) на елементи в дубитативните форми, включително и като позиционни варианти. Този факт показва, че синтагматичната кохезия при тези форми не е толкова голяма. По-нататък се разискват типологическите индекси при дубитатива. Това представлява количествена оценка на разглежданата субкатегория. Направен е анализ върху парадигмите на дубитатива, а не върху корпуси, което е логичната стъпка заради ниската честота на категорията в корпуси. Представен е подходът на Г. Герджиков. Показано е, че евиденциалът с най-малко форми е всъщност дубитативът. Вътре в рамките на дубитатива са представени още статистики, като например степен на аналитизъм и на синтетизъм. Ценни са наблюденията, според които „Честотата на употреба на трите варианта е пряко обвързана със степента на композираност – колкото е по-висока тя, толкова по-рядка е употребата“ (с. 215). Посочено е мястото на дубитатива сред останалите евиденциали. Представени са взаимоотношенията между дубитатива и другите граматически категории в светлината на

вижданията на Г. Герджиков. Разгледани са два типа взаимоотношения: *взаимовръзка* (дубитатив, 1 л. и ед. ч.) и *взаимодействие* (дубитатив и други глаголни категории).

Смятам, че втора и трета глава са изключително приносни. Те подробно очертават семантиката и формообразуването на дубитатива в контекста и на другите евиденциали.

**Четвърта глава** *Прагматични аспекти на дубитатива* се отнася до използването на дубитатива във възпроизведена реч – както в диалогов режим, така и при трансформирана първоначална реч, цитирана, непряка, полупряка, включително и директно възпроизведена реч. Разгледани са и партньорски стратегии между дубитатива и други евиденциални модификатори за недостоверност/емоция, както и в различните изречения (преобладаващо съобщителни), т.е. изобщо в текста. Тази част също е много ценна, защото поставя фокуса върху трансформационната сила на дубитатива в речевите стратегии на комуникантите.

**Заключението** представя основните резултати от изследването, като например това, че дубитативът е един от трите индиректни евиденциала в 4-членна евиденциална система. Той е семантично най-натовареният евиденциал (маркиран с признаците преизказност и субективност) и евиденциалът с най-висока степен на композираност. В обобщен вид са представени отделните части на труда.

Монографията *Дубитативът в съвременния български език* на Красимира Алексова е задълбочено и приносно изследване не само по отношение на дубитатива, както насочва заглавието, но и по отношение на цялата евиденциална система в българския език. Трудът представя езиково типологически и философски поглед към проблематиката, което го прави изключително ценен както за специалистите, така и за широката общественост.

## ЛИТЕРАТУРА

- ГЕРДЖИКОВ, Г. 1984. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство. ISBN 954-07-1614-4.
- НИЦОЛОВА, Р. 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 523 с. ISBN 978-954-07-2738-7.
- TATEBOCOB, C. G. 2004. Семантическое картирование: теория и метод. – Във: *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*, № 1, 27–42. ISSN 0130-0075.

## REFERENCES

- AIKHENVALD, A. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-926388-4.
- GERDZHIKOV, G. 1984. *Preizkazvaneto na glagolното deystvie v balgarskiya ezik*. Sofiya: Nauka i izkustvo. ISBN 954-07-1614-4.
- HASPELMATH, M. 2003. The geometry of grammatical meaning: Semantic maps and cross-linguistic comparison. – In: Tomasello, M. (ed.). *The new psychology of language*. New York: Erlbaum, vol. 2, pp. 211–243. ([https://www.researchgate.net/publication/27266359\\_The\\_geometry\\_of\\_grammatical\\_meaning\\_Semantic\\_maps](https://www.researchgate.net/publication/27266359_The_geometry_of_grammatical_meaning_Semantic_maps))

- and\_cross-linguistic\_comparison) (27.06.2021). DOI:10.4324/9781410606921-11.
- LEHMANN, Ch. 2002. *Thought on Grammaticalization*. Second, revised edition. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität. ISBN: 9783946234074.
- NITSOLOVA, R. 2008. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 523 s. ISBN 978–954–07–2738–7.
- TATEVOSOV, S. G. 2004. Semanticheskoye kartirovaniye: teoriya i metod. – V: *Vestnik Moskovskogo universiteta*. Seriya 9: Filologiya, № 1, 27–42. ISSN 0130-0075.

**Prof. Petya Osenova, PhD**

ORCID ID: 0000-0002-4484-5027

Web of Science Researcher ID: A-4403-2017

Department of Bulgarian Language

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

e-mail: osenova@uni-sofia.bg